
Meddelandeblad

Mottagare: Socialförvaltningar, familjerådgivning,
länsstyrelser m.fl.

April 2008

Om den kommunala familjerådgivningens organisation, sekretess, vittnesplikt m.m.

Med detta meddelandeblad vill Socialstyrelsen informera om olika frågor som rör den kommunala familjerådgivningen

Innehåll

Om den kommunala familjerådgivningens organisation, sekretess, vittnesplikt m.m.	1
Kommunens skyldighet att erbjuda familjerådgivning	2
Kommunen skall sörja för att familjerådgivning genom kommunens försorg eller annars genom lämplig yrkesmässig rådgivare kan erbjudas dem som begär det (5 kap. 3 § 2 stycket SoL).	2
Familjerådgivning – en förebyggande verksamhet	2
Vad är kommunal familjerådgivning?	3
Vem vänder sig familjerådgivningen till?	3
Syften med familjerådgivningen	3
Kvalitetsfrågor	4
Familjerådgivningen – en självständig verksamhetsgren	6
Bestämmelser om sekretess	6
När får sekretessen brytas?	8
Vittnesplikt för familjerådgivare	11
Dokumentation och gallring	12
Referenser	13
Förkortningar	13

Kommunens skyldighet att erbjuda familjerådgivning

Kommunen skall sörja för att familjerådgivning genom kommunens försorg eller annars genom lämplig yrkesmässig rådgivare kan erbjudas dem som begär det (5 kap. 3 § 2 stycket SoL).

Familjerådgivning kan lämnas genom kommunens egen försorg eller genom annan lämplig rådgivare, sedan kommunen träffat särskild överenskommelse om det. Det innebär att personer som vill ha kommunal familjerådgivning måste anlita familjerådgivare som kommunerna anvisar.¹

Kommunen ska bland annat se till att familjerådgivning har hög kvalitet, att rådgivarna har adekvat utbildning och tillräcklig kompetens och att det är lätt för alla kommunmedborgare att få tillgång till familjerådgivning inom rimlig tid. Kommunen ska sträva efter både kvalitativa och kvantitativa mått på verksamheten. Familjerådgivningen behöver inte se lika ut i alla kommuner. Upptagningsområdets karaktär, befolkningens behov, utbud av andra behandlingsresurser måste vägas in. Hänsyn måste även tas till att personer med annat språk, annan kulturell bakgrund och annan trosuppfattning ska kunna erbjudas familjerådgivning.

Familjerådgivning – en förebyggande verksamhet

Ur folkhälsosynpunkt är det väldokumenterat att dåligt hanterade skilsmässor och separationer kan leda till livskriser med sjukdom och missbruk som följd. Därför är det viktigt att det finns en väl utbyggd familjerådgivning som kan ta emot människor tidigt i en kris så att ytterligare lidande förhindras. Familjesituationen har stor betydelse för människors välfärd, hälsa och trygghet. Både i fråga om dödlighet och om självrapporterad hälsa finns ett mönster där frånskilda har högre dödlighet och sämre hälsa än gifta och sammanboende. I takt med att antalet skilsmässor ökar växer allt fler barn upp med bara en förälder. Det finns studier som visar att föräldrarnas skilsmässa åtminstone på kort sikt har negativa konsekvenser för barnets psykiska hälsa, men att de bestående effekterna är små. Andra studier pekar på mer bestående konsekvenser, ända upp i tidig vuxenålder, främst för den psykosociala anpassningsförmågan.² Ytterligare en annan studie visar att familjerådgivningen kan bidra till förbättrade äktenskapliga relationer, ett funktionellt familjeklimat samt förbättrad hälsa för individerna.³

Sammantaget visar detta att familjerådgivningen är en viktig förebyggande verksamhet och en viktig resurs för att förhindra ohälsa. Även om familjerådgivningen inte kan förhindra skilsmässor så kan den underlätta och lindra skilsmässoförloppet så att människor hinner mogna och tänka över sina beslut och formulera sina tankar om framtiden.⁴

¹ Prop. 1993/94:4 s. 6

² Socialstyrelsen, Folkhälsorapport 2001, s. 334 ff

³ Kärlek och hälsa, Par-behandling i ett folkhälsoperspektiv

⁴ Socialstyrelsen, 2004, Redovisning av hur kommunernas skyldighet att tillhandahålla familjerådgivning fullföljs

Vad är kommunal familjerådgivning?

Med familjerådgivning avses i denna lag en verksamhet som består i samtal med syfte att bearbeta samlevnadskonflikter i parförhållanden och familjer (5 kap. 3 § tredje stycket SoL).

Med familjerådgivning avses en kommunalt bedriven verksamhet samt privat verksamhet som bedrivs enligt överenskommelse med respektive kommun och för vilken kommunen har kvalitets- och kostnadsansvar. Utöver det kan familjerådgivningen omfatta mer allmän upplysningsverksamhet om samlevnadsproblem. Om familjerådgivningsverksamhet bedrivs av enskild krävs att den drivs yrkesmässigt. Med yrkesmässighet avses att rådgivningen ges av professionell rådgivare och att verksamheten är av varaktig karaktär samt att den riktar sig till ett större antal personer.⁵ Helt privata initiativ där den som arbetar inte har någon överenskommelse med en kommun anses inte vara kommunal familjerådgivning. Sådana verksamheter står inte under länsstyrelsens tillsyn.

Vem vänder sig familjerådgivningen till?

Med parförhållanden avses inte bara gifta par, registrerade partner eller sambor och utan även andra som lever i fasta förbindelser. Med par avses såväl heterosexuella som homosexuella par. Även relationsinriktat arbete med en enskild, med familjer och i grupp kan förekomma. När det gäller en enskild person kan det t.ex. handla om en part i en relation där den andre partnern vägrar delta i samtalen. Det kan även handla om det fortsatta föräldraskapet i samband med en separation.

Familjerådgivningen är helt frivillig för den som söker sådan rådgivning och är inte myndighetsutövning.

Syften med familjerådgivningen

Familjerådgivningens uppgift är att genom samtal medverka till att bearbeta samlevnadsproblem och konflikter, främst i par- och familjrelationer.⁶ I familjerådgivningens arbetsuppgifter ingår förutom att samtala och ge vägledning i parrelationer även att arbeta förebyggande och utåtriktat. Familjerådgivningens kompetens kan även i begränsad omfattning användas för andra ändamål. Den kan t.ex. vara en viktig tillgång i föräldrautbildningen och i fortbildningsverksamheten för andra personalgrupper inom socialtjänsten och liknande.⁷

Behandlingsarbete

Ett syfte med familjerådgivning är att hjälpa samlevande par så att de kan hantera sina konflikter, problem och krissituationer på ett sådant sätt att de kan fortsätta att leva tillsammans. Ett annat syfte är att hjälpa par där en separation är, eller blir, aktuell. Syftet är att minska de negativa konsekvenser en separation kan föra med sig för de berörda och för deras barn och i stället underlätta de vuxnas fortsatta gemensamma föräldraansvar.⁸ För ytterligare andra par är separationen redan ett faktum. Familjerådgivningen kan då bidra till att dämpa och hantera konflikten så att föräldrar får möjlighet att fungera tillsammans i föräldrarollen efter separationen.

⁵ Prop. 1995/96:117 s. 15

⁶ Prop. 1993/94:4 s. 10

⁷ Prop. 1993/94:4 s. 6f

⁸ Prop. 1995/96:117 s. 9

I behandlingsarbetet ingår även olika gruppverksamheter, t.ex. särskilda grupper för män och kvinnor som just har separerat. Även andra typer av gruppverksamhet kan förekomma.

Utåtriktat arbete

En annan uppgift för familjerådgivningen är att förmedla kunskap och sprida information om samlevnad till myndigheter och organisationer som möter familjerådgivningens klientgrupper liksom till allmänheten., det så kallade utåtriktade arbetet. Familjerådgivningens erfarenhet av arbete med människor i kris och med olika relationsproblem, är en viktig tillgång i föräldrautbildning och i fortbildningsverksamhet för andra personalgrupper inom socialtjänsten.

Många familjerådgivningar bedriver idag en utåtriktad verksamhet, t.ex. i form av gruppverksamhet tillsammans med mödravårdscentralen.

Kvalitetsfrågor

Hur familjerådgivningen ska organiseras inom kommunen är inte angivet i lag. Varje kommun har frihet att inom vida gränser praktiskt ordna verksamheten.⁹ Kommunen är inte skyldig att ha anställda familjerådgivare men den är skyldig att kunna erbjuda familjerådgivning till dem som så önskar. Många kommuner har inte underlag att driva familjerådgivning i egen regi. För att möjliggöra tillgång på sådan verksamhet kan en kommun t.ex. genom avtal ta på sig att driva familjerådgivning för flera kommuner. I dag bedrivs familjerådgivningen av såväl kommunens egna anställda som av privata aktörer som har upphandlats av kommunen. Det är viktigt att tänka på att små enheter kan vara mycket sårbara.

Upphandling

Kommuner kan upphandla privata aktörer (2 kap. 5 § SoL). Då verksamheten bedrivs av enskild, dvs. kommunen har upphandlat en privat aktör, ska den bedrivs yrkesmässigt. Med det menas att rådgivningen ges av professionell rådgivare, att verksamheten är av varaktig karaktär samt att den riktar sig till ett större antal personer. Med enskild avses alla typer av enskilda rättssubjekt såsom bolag, föreningar, stiftelser och enskilda personer.

Kommunen har genom upphandling möjlighet att ställa krav på den som vill bedriva familjerådgivning vad gäller t.ex. kvaliteten, kompetensen på rådgivarna samt tillgängligheten. Många kommuner har också i sina avtal angivit hur lång väntetiden får vara och vilka ärenden som ska prioriteras.

Kvalitet

För att fullgöra socialnämndens uppgifter ska det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 § SoL). Kommunen är alltså skyldig att se till att verksamheten bedrivs med tillräckliga resurser och med god tillgänglighet. Det är lämpligt att information om familjerådgivning finns lätt tillgänglig med telefonnummer och adress via kommunens webbplats eller där kommunen annonserar om sin verksamhet. Det bör också finnas tydligt annonserade mottagningstider och telefontider, uppgifter om vem som driver rådgivningen och vilken personal som finns, avgifter och vilka tjänster som

⁹ Prop. 1993/94:4 s. 1

kan tillhandahållas. Detta gäller såväl familjerådgivning som drivs av kommunens egna anställda som den som har upphandlats.

Kommunen ansvarar för att den familjerådgivning som upphandlas håller samma kvalitet som kommunens egen vad gäller bl.a. tillgänglighet och kompetens hos familjerådgivarna.

Kompetens

Det finns inget krav på speciell kompetens för familjerådgivare. Arbetet som familjerådgivare kräver dock stor erfarenhet av arbete med människor i kris och med människor med relationsproblem.¹⁰ De flesta familjerådgivare har socionomutbildning med vidareutbildning i familjeterapi och/eller steg ett eller två- stegsutbildning i psykoterapi eller är utbildade psykologer. Många har även utbildning i t.ex. sexologi och/eller parteterapi.¹¹

Socialstyrelsen har behandlat frågor om personal och kompetensförsörjning i föreskrifter och allmänna råd (2006:11) om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS och i en kompletterande handbok God kvalitet i socialtjänsten – om ledningsansvar för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS. *”För att säkra att personalen har den kompetens som krävs för uppdraget är det viktigt att det finns rutiner för rekrytering och introduktion av personal. Det behöver alltså finnas tydliga krav på vilken kompetens i form av utbildning och erfarenhet som de sökande ska ha utifrån de arbetsuppgifter de ska utföra. Nämnden har ett ansvar för att personalen har den kompetens som krävs för arbetsuppgifterna och verksamhetens uppdrag”.*¹²

Sveriges kommunala familjerådgivare, KFR, är en intresseorganisation för familjerådgivare som utfärdar auktorisation för sina medlemmar. Se vidare om detta på KFR:s webbplats.¹³

Väntetider

Familjerådgivningen är inriktad på att ge stöd i krissituationer. Kriserna är i många fall akuta, och det är därför naturligt att verksamheten inte kan bedrivas med allt för långa väntetider. Väntetiderna skall vara rimliga utifrån familjerådgivningens bedömning av besökarnas behov.¹⁴ Många familjerådgivningar med långa väntetider har ordnat med någon form av prioriteringssystem med akuttider för t.ex. familjer där det förekommer våld, för småbarnsfamiljer eller för familjer där man väntar barn.

Avgift

Kommunen får ta ut avgifter för familjerådgivning (8 kap. 2 § SoL). Avgifterna bör dock inte läggas på en sådan nivå att de avhåller enskilda från att vända sig till den kommunalt anordnade familjerådgivningen, dvs. familjerådgivning som anordnas av kommunen eller på uppdrag av kommunen.¹⁵ I praktiken varierar avgiften per besök

¹⁰ Prop. 1995/96:117 s. 10

¹¹ Redovisning av hur kommunernas skyldighet att tillhandahålla familjerådgivning fullföljs, Socialstyrelsen 2004

¹² God kvalitet i socialtjänsten, Socialstyrelsen 2008

¹³ Se vidare www.kfr.nu

¹⁴ Prop. 1993/94:4 s. 6

¹⁵ Prop. 1993/94:4 s. 6

från att vara avgiftsfritt till närmare 400 kronor.¹⁶ Avgiften kan sedan denna undersökning gjordes ha höjts.

Tillsyn

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för socialtjänsten (13 kap. 2 § SoL). I det ligger ett ansvar att följa upp och kontrollera att familjerådgivningen lever upp till lagstiftningens krav och till de krav som kommunen ställer upp i sin beskrivning av verksamheten. Det gäller bl.a. kvalitet, tillgänglighet, väntetider, utbildning, kompetens, handledning och den utåtriktade verksamheten. Länsstyrelsen bör också följa väntetiderna så att verksamheten lever upp även till de kriterier som finns för en akut handläggning.¹⁷

Familjerådgivningen – en självständig verksamhetsgren

Familjerådgivningen är en självständig verksamhetsgren inom socialtjänsten. Det innebär att sekretess råder mellan familjerådgivningsverksamhet och t.ex. verksamhet med vårdnads- och umgängesrättsutredningar. Se nedan mer om sekretessfrågor. Sekretess gäller dock inte inom en och samma verksamhetsgren. Sekretessen hindrar därför inte att en familjerådgivare vid en byrå samråder med en annan tjänsteman inom samma byrå.

Det är inte tillfredsställande att familjerättssekreterare som är verksamma inom en socialtjänst också tar på sig familjerådgivaruppgifter. JO har¹⁸ i ett ärende ifrågasatt det lämpliga i att en socialförvaltnings familjerättssekreterare arbetade såväl inom familjerådgivningen som inom den individriktade socialtjänsten i övrigt. JO framhöll för den aktuella nämnden att inte underskatta de problem som kan följa av en annan ordning samt att nämnden kontinuerligt borde följa upp verksamheten inom familjerådgivningen. Enligt Socialstyrelsens uppfattning bör det i princip råda vattentäta skott mellan familjerådgivning och annat familjerättsligt arbete.¹⁹

Att familjerådgivningen är en självständig verksamhetsgren får till följd att någon gemensam postöppning med socialtjänsten inte får förekomma.

För att de som söker familjerådgivningen ska kunna vara anonyma, kan verksamhetens lokaler behöva vara avskilda från den övriga socialtjänsten och t.ex. ha ett eget väntrum.

Bestämmelser om sekretess

Den kommunala familjerådgivningens sekretess

Inom kommunal familjerådgivning gäller sekretess för uppgift som enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen (7 kap. 4 § andra stycket SoL).

De som vänder sig till familjerådgivningen ska kunna känna sig fullständigt trygga med att de uppgifter de lämnar där inte förs vidare. Familjerådgivningen har därför en särskilt stark sekretess. Familjerådgivningens sekretessbestämmelser innehåller inte något skaderekvisit, dvs. har vad man kallar ”absolut sekretess”. Se nedan om möjligheten att

¹⁶ Redovisning av hur kommunernas skyldighet att tillhandahålla familjerådgivning fullföljs, Socialstyrelsen 2004

¹⁷ Prop. 1993/94:4 s. 6

¹⁸ JO 1999/2000 s. 272

¹⁹ Socialstyrelsen dnr 20-1641/1998

lämna ut uppgifter. Sekretess inom kommunal familjerådgivning gäller för alla uppgifter som den enskilde har lämnat i förtroende eller som familjerådgivaren har hämtat in i samband med rådgivningen.²⁰ Familjerådgivningen för inga journaler i enskilda ärenden.

Vad innebär ”absolut sekretess”?

Innebörden av absolut sekretess är att det inte finns någon som helst möjlighet att lämna ut en uppgift till en enskild, såvida inte den till vars förmån sekretessen gäller medger att uppgiften lämnas ut. Det gäller även om en uppgift i sig inte kan bedömas leda till något men. Redan uppgiften att någon har vänt sig till familjerådgivningen är sekretessskyddad.

De som söker familjerådgivning har rätt att vara anonyma. Familjerådgivningen har ingen rätt att kräva att de sökande ska uppge namn eller om de bor i kommunen. Det finns däremot inte något som hindrar familjerådgivaren att fråga om detta. Att inte veta vad någon heter eller var man kan få tag i parterna kan ställa till problem, t.ex. vid debitering av avgift eller för att avboka en tid. Problemet ska dock inte överdrivas. I många fall kanske de sökande inte har några invändningar mot att lämna namn och adress. I andra fall kan man be dem att uppge ett mobiltelefonnummer där de kan nås. Rådgivaren kan också be att de sökanden betalar avgiften vid besöket. Man kan också lämna över en inbetalningsblankett vid besöket som de sökandena sedan kan skickas in.

Absolut sekretess hindrar inte att uppgift lämnas till en annan myndighet, eller självständig verksamhetsgren inom samma myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (14 kap. 1 § SekrL). Läs mer nedan.

Sekretess inom enskilt bedriven familjerådgivning

Sekretesslagens bestämmelser gäller inte enskild verksamhet. För att samma sekretess och tystnadsplikt skall gälla inom enskild/privat bedriven familjerådgivning finns det en motsvarande bestämmelse i socialtjänstlagen. Denna bestämmelse gäller sådan enskild familjerådgivning som omfattas av begreppet familjerådgivning.²¹

Den som är eller har varit verksam inom enskild familjerådgivning får inte obehörigen röja en uppgift som en enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen (15 kap. 2 § SoL).

Att en uppgift inte får röjas obehörigen innebär att om tillåtelse föreligger eller skyldighet att lämna uppgift stadgas i annan lagbestämmelse så får uppgiften lämnas ut. Se nedan i vilka fall sekretessen får brytas.

Den som bryter mot bestämmelsen kan dömas för brott mot tystnadsplikt enligt 20 kap. 3 § BrB.

Sekretess för forskning

Familjerådgivningen är även sekretessskyddad i förhållande till forskningen.

²⁰ Prop. 1995/96:117 s. 9

²¹ Prop. 95/96:117 s. 9

Sekretesskyddade uppgifter inom familjerådgivning måste alltid anses ha sådan karaktär att ett utlämnande innebär risk för att den enskilde eller någon honom närstående lider men. De får således inte lämnas ut av socialnämnden för forskningsändamål (12 kap. 6 § SoL).

Meddelarfrihet

Den starka sekretessen inom familjerådgivningen innebär att man inte får använda sig av rätten att fritt lämna meddelande till massmedier (16 kap. 1 § tredje stycket SekrL).

När får sekretessen brytas?

Socialtjänstsekretessen, som bl.a. reglerar sekretessen inom familjerådgivningen, har omvänt skaderekvisit, dvs. det är presumtion för sekretess. I 14 kap. sekretesslagen finns dock bestämmelser om vissa begränsningar i sekretessen. I frågor som har betydelse för familjerådgivningen gäller att

-den enskilde alltid kan, helt eller delvis, efterge sekretessen och medge att andra får ta del av uppgifter om honom eller henne (14 kap. 4 § SekrL), och

-sekretess inte hindrar att uppgift lämnas till annan myndighet, om uppgiftsskyldigheten följer av lag eller förordning (14 kap. 1 § SekrL).

Det är viktigt att skilja på de situationer där familjerådgivaren är *skyldig* att göra anmälan som t.ex. 14 kap. 1 § tredje stycket SoL och de situationer där familjerådgivaren utan hinder av sekretess har *möjlighet* att, antingen på eget initiativ eller på begäran, lämna ut uppgifter till bl.a. polis- eller åklagarmyndigheten.

Samtycke till utlämnande av uppgifter

Eftersom syftet med sekretessreglerna är att skydda den enskilde gäller sekretessen inte i förhållande till den enskilde själv och kan helt eller delvis efterges av denne (14 kap. 4 § SekrL) med vissa här inte relevanta undantag. Finns samtycke från den enskilde kan familjerådgivningen därför lämna ut uppgifter till såväl enskilda som till myndigheter.

Paren omfattas inte av någon sekretess och de kan själva lämna ut de uppgifter de vill. Om en tredje person begär att få ut någon uppgift och bara en av parterna samtycker till detta, torde familjerådgivaren kunna lämna ut de uppgifter som han eller hon lämnat.

Anmälningsskyldigheten om barn som far illa

Absolut sekretess hindrar inte att uppgift lämnas till annan myndighet, eller självständig verksamhetsgren inom samma myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (14 kap. 1 § SekrL). Bestämmelserna i 14 kap. 1 § SoL om anmälan av missförhållanden om barn som far illa utgör en sådan anmälningsskyldighet som bryter sekretess. Anmälningsskyldigheten för familjerådgivare är dock mer begränsad än vad som gäller för andra verksamma inom socialtjänsten.

De som är verksamma inom familjerådgivningen är skyldiga att genast anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet (14 kap. 1 § tredje stycket SoL).

De som är verksamma inom familjerådgivningen är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet. Anmälningsskyldigheten gäller alla former av sexuellt utnyttjande. Någon direkt koppling till brottsbalkens bestämmelser om straff för sexuellt utnyttjande av underårig bör inte göras vid tolkning av bestämmelsen.²² Med hemmet avses här såväl föräldrahemmet som annat hem där barnet stadigvarande vistas. Om föräldrarna har gemensam vårdnad men bor på olika håll avses med hemmet båda föräldrarnas hem.

Familjerådgivaren kan i rådgivningen få sådan information att han eller hon kan dra den slutsatsen att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för misshandel av något slag.

För uppgifter som familjerådgivaren får kännedom om som privatperson finns det däremot inte någon anmälningsskyldighet. Eftersom familjerådgivaren inte har någon tystnadsplikt för uppgifter som han eller hon får kunskap om som privatperson gäller rekommendationen att anmäla sådana förhållanden till socialnämnden enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL.

Bestämmelsen i tredje stycket är utformat med tanke på pågående misshandel. Om sexuellt utnyttjande eller misshandel i hemmet inte pågår, utan händelserna ligger bakåt i tiden, föreligger ingen skyldighet för familjerådgivningen att anmäla enligt 14 kap. 1 § tredje stycket SoL. Sekretess enligt 7 kap. 4 § SekrL hindrar dock inte att uppgift som angår misstanke om brott mot någon som inte har fyllt 18 år lämnas till polis- eller åklagarmyndighet (12 kap. 10 § SoL). De brott som avses är brott mot liv och hälsa, dvs. kroppsskada, brott mot frihet, sexualbrott enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB samt brott som avses i lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor (14 kap. 2 § sjätte stycket SekrL).

Familjerådgivningen har alltså en möjlighet att polisanmäla brott mot barn även om förutsättningar för anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § tredje stycket SoL inte finns.

I 14 kap. 1 § fjärde stycket SoL finns en skyldighet för vissa myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd. Denna skyldighet gäller emellertid inte för familjerådgivningen.

Information om anmälningsskyldigheten och exempel på vad fysisk eller psykisk misshandel kan vara, finns närmare beskrivet i Socialstyrelsens handbok *Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn*.

Skyldighet att avslöja brott

En skyldighet att avslöja vissa allvarliga brott som är ”å färde” följer av 23 kap. 6 § BrB. Det är enligt bestämmelsen straffbart att inte avslöja sådana brott. Vilka brott som anmälningsskyldighet gäller framgår av brottsbalkens bestämmelser.²³ Det är fråga om allvarliga brott såsom mord, dråp, rån och grov misshandel. Om en klient säger till familjerådgivaren att han eller hon ska gå hem och slå ihjäl eller allvarligt misshandla andre maken är familjerådgivaren således skyldig att göra polisanmälan om rådgivaren

²² Prop. 1995/96:117 Bilaga 5

²³ Se bl.a. brottsbalkens 3 kap. 11 §, 4 kap. 10 §, 6 kap. 15 §, 8 kap. 12 §, 12 kap. 5 §, 13 kap. 12 §, 14 kap. 12 §, 16 kap. 17 §, 18 kap. 7 §, 19 kap. 14 § 2 st., 21 kap. 15 §, 22 kap. 7 §.

uppfattar hotet som allvarligt menat och inte bara retoriska överdrifter. Förutsättning är dock att det planerade brottet inte kan undvikas på annat sätt, t.ex. genom att varna det tilltänkta brottsoffret.

Misstanke om vissa allvarliga brott m.m.

I 14 kap 2 § SekrL finns bestämmelser om uppgiftslämnande i vissa speciella situationer. Paragrafen reglerar inte huruvida en myndighet är skyldig att lämna uppgifter till en annan myndighet, utan endast om myndigheten *får* göra detta. Enligt 15 kap. 5 § SekrL gäller dock att en myndighet, på begäran av en annan myndighet, *ska* lämna uppgift som den förfogar över om det inte finns hinder för detta pga. sekretess eller av hänsyn till arbetets behöriga gång. Med hänsyn till detta föreligger, i de situationer som regleras i 14 kap. 2 § SekrL, i princip också skyldighet att lämna uppgiften till en annan myndighet, t.ex. polis- eller åklagarmyndighet, som begär detta.

Bland de situationer som regleras i 14 kap. 2 § SekrL är det främst bestämmelserna kring lämnande av uppgift som angår misstanke om brott av intresse för familjerådgivningen. Av femte stycket nämnda lagrum följer att sekretess inte hindrar att familjerådgivningen lämnar sådan uppgift till polis- eller åklagarmyndighet som gäller misstanke om

1. brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,
2. försök till brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, eller
3. försök till brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år om gärningen innefattat försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap 3 § smittskyddslagen.

Som nämnts ovan följer av 15 kap. 5 § SekrL en skyldighet att lämna ut sådana uppgifter som omfattas av bestämmelserna i 14 kap. 2 § samma lag om det är polis eller åklagare som begär uppgifterna. Det är dock den myndigheten som förfogar över uppgifterna som har att bedöma om förutsättningar finns för att tillämpa den sekretessbrytande regeln. Polis eller åklagarmyndighet måste alltså lämna tillräckligt mycket information för att en sådan prövning ska kunna göras.

Den 1 oktober 2006 sänktes den tidigare gällande tvåårsgränsen till en ettårsgräns i syfte att i första hand göra det möjligt att anmäla grov misshandel.²⁴ Eftersom bestämmelsen har fått en generell utformning kommer även uppgifter om vissa andra brott att kunna lämnas ut, och omfattas av vittnesplikten. Hit hör bl.a. olaga frihetsberövande, rån och allmänfarlig ödeläggelse. Det rör sig alltså fortfarande om mycket grov brottslighet som förmodligen knappast kommer fram inom familjerådgivningen. Utanför ettårsgränsen faller bl.a. olaga tvång, grov kvinnofridskränkning, grovt olaga hot och grovt sexuellt utnyttjande.

Ett av skälen till att gränsen sänktes till ett år var tanken att en misshandlad person egentligen vill att gärningsmannen ska ställas till svars för vad han eller hon har gjort, men att personen inte vågar stå för en sådan anmälan själv och inte heller vill att det ska framgå av en polisanmälan att hon eller han har samtyckt till att uppgiften lämnats ut. Om hälso- och sjukvården eller socialtjänsten i en sådan situation kan stå som ensam anmälare kan det uppfattas som en lättnad för offret och som ett påtagligt stöd från

²⁴ Prop. 2005/06:161 s 78 f.

samhällets sida. Ett krav från samhällets sida att offret ensamt ska våga stå upp mot gärningsmannen vid grova våldsbrott kan leda till att polisanmälningar görs alltför sällan vilket i sin tur kan leda till att gärningsmannen kan uppfatta sitt agerande som riskfritt, t.ex. i en relation som innefattar upprepad misshandel.

Nödvändigt utlämnande

Enligt 1 kap. 5 § SekrL hindrar inte sekretess att uppgift lämnas ut, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten, eller verksamhetsgrenen, ska kunna fullgöra sin verksamhet. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att sekretessregleringen gör det omöjligt för myndigheten och dess personal att sköta de uppgifter som de har att sköta. Ett exempel är brottsliga handlingar som hindrar myndighetens verksamhet.

Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt och med stor försiktighet. Bestämmelsen får t.ex. inte användas som stöd för att höja myndighetens effektivitet eller för att hjälpa andra myndigheter i deras verksamhet. Denna bestämmelse torde sakna betydelse för familjerådgivningen.

Nödsituation

I vissa undantagsfall kan det även tänkas att sekretessen måste brytas på grund av en nödsituation. Om det krävs för att avvärja fara för liv, hälsa eller värdefull egendom kan sekretesskyddade uppgifter lämnas ut från familjerådgivningen utan att detta utgör ett brott (24 kap. 4 § BrB).

Vittnesplikt för familjerådgivare

Det är en medborgerlig skyldighet att vittna när en domstol begär det. Att vittna är en sådan uppgiftsskyldighet som bryter familjerådgivningssekretessen. Vittnesplikten för familjerådgivare är dock begränsad. Enligt 36 kap. 5 § andra stycket RB får bl.a. denna yrkesgrupp inte höras om något som de har blivit anförtrödda i sin yrkesutövning eller som de i samband med denna har fått reda på (frågeförbud), om det inte är medgivet i lag eller den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det.

Familjerådgivare är dock skyldiga att vittna om målet gäller ett brott som avses i 14 kap. 2 § femte och sjätte styckena SekrL (se ovan) samt i mål om besöksförbud (5 kap. 2 § SoL), medgivande att ta emot barn för stadigvarande vård och fostran (6 kap. 6 § SoL), adoptionsärenden (6 kap. 13 eller 14 § SoL) och mål enligt LVU.

Vittnesplikt i brottmål kan förekomma såväl under förundersökning som vid huvudförhandling. En förutsättning för att domstolen ska bifalla en begäran om vittnesförhör redan under förundersökningen är bl.a. att detta är av synnerlig vikt för utredningen att vittnesförhör hålls redan under förundersökningen (23 kap. 13 § RB). Ytterligare en förutsättning är att förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen kan mistänkas för brottet.

Som en följd av tystnadsplikten inom enskild familjerådgivning gäller vittnesförbudet i 36 kap. 5 § rättegångsbalken även för sådan familjerådgivare (jfr. kommentar till 14 kap. 1 § SoL).

Dokumentation och gallring

Dokumentation

Enskilda

Det finns ingen dokumentationsskyldighet inom familjerådgivning. Om en familjerådgivare för anteckningar som tillfälligt stöd för minnet, kan de bedömas vara privata minnesanteckningar. De är därmed inte allmän handling och kan kastas när uppdraget är slutfört. Om däremot anteckningarna förs i ordnad form och sparas för längre tid än de behövs för det aktuella uppdraget, är de allmän handling och bör likställas med journalanteckningar.

Det förekommer att legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal, t.ex. en psykolog eller en legitimerad terapeut, arbetar som familjerådgivare. Någon skyldighet för dem att dokumentera med stöd av patientjournalagen föreligger inte, då de inte utför sådant arbete som avses i hälso- och sjukvårdslagen.

Verksamhet

Om, och i vilken utsträckning, en familjerådgivare är skyldig att dokumentera sin verksamhet är beroende av interna föreskrifter. Omfattningen av och inriktningen på dokumentationen varierar avsevärt mellan olika familjerådgivningsbyråer.

Om familjerådgivaren antecknar på ett sådant sätt att uppgifterna inte går att härleda till någon enskild person, t.ex. genom att uppgifterna är helt oidentifierade råder ingen sekretess. Det beror på att sekretess till skydd för en enskild person endast är aktuellt för uppgifter som går att härleda till en viss person.

Handlingar som kommer in till en familjerådgivningsbyrå är alltid allmänna handlingar. Detta gäller oavsett om det är klienten själv som lämnar in dem eller om de har överlämnats från annan myndighet. Handlingar som diaries, journaler samt register eller andra förteckningar som förs löpande är omedelbart upprättade och därmed allmänna handlingar. Innehållet i dessa faller under tryckfrihetsförordningens regler och ska diarieföras.

Gallring

Handlingar med statistik som visar hur mycket de olika formerna av rådgivning utnyttjas bör bevaras. Likaså bör verksamhetsberättelser bevaras.²⁵

För ytterligare information om dokumentation och diarieföring hänvisas till Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2006:5) om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS samt den kompletterande handboken Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.

²⁵ Bevara eller gallra? Råd för den kommunala socialtjänsten m.m. Gallringsråd nr 5 Sveriges kommuner och landsting, 2006

Referenser

- Prop. 1993/94:4 om familjerådgivning
Prop. 1995/96:117 Tystnadsplikt inom enskild familjerådgivning
Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge
Prop. 2005/06:161 Sekretessfrågor – skyddade adresser, m.m.
- Socialstyrelsen dnr 20-1641/1998
Socialstyrelsens Folkhälsorapport, 2001
Socialstyrelsen Redovisning av hur kommunernas skyldighet att tillhandahålla familjerådgivning fullföljs, 2004
Socialstyrelsen Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, artikel nr 2004-101-1
Socialstyrelsen (SOSFS 2006:11) Om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS
Socialstyrelsen God kvalitet i socialtjänsten – om ledningssystem för kvalitet i verksamheten enligt SoL, LVU, LVM och LSS, 2008
- Sveriges kommuner och landsting Bevara eller gallra? Råd för den kommunala socialtjänsten m.m. Gallringsråd nr 5 i Sveriges kommuner och landsting 2006.

JO 1999/2000 s. 272

www.kfr.nu Föreningens Sveriges kommunala familjerådgivares webbplats

Kollind, Anna-Karin (2002): *Äktenskap, konflikter och rådgivning. Från medling till samtalsterapi*, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. Carlsson bokförlag.

Lundblad, Ann-Marie (2005): *Kärlek och hälsa Parbehandling i ett folkhälsoperspektiv*. Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg.

Förkortningar

- BrB Brottsbalken
RB Rättegångsbalken
SoL Socialtjänstlagen (2001:453)
SokrL Sekretesslagen (1980:100)
LVU Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
LVM Lagen (1988: 870) om vård av missbrukare i vissa fall
LSS Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
KFR Föreningen Sveriges kommunala familjerådgivare

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är *ett Meddelandeblad*. Det innebär att den innehåller information om lagar och förordningar, avgifter, beslut vid andra myndigheter, rättsfall och JO-uttalanden av principiell betydelse samt uppgifter om att projektmedel kan sökas.

Denna information (art nr 2008-1-9) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publicerat. Den kan även beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm, fax 08-779 96 67.
